

УДК 81'37:81'25
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2026.5.10>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА АСИМЕТРІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНОЇ ЛЕКСИКОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ)

Гудкова Наталія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та перекладу

Київського національного університету технологій та дизайну

ORCID ID: 0000-0003-0370-0283

У статті досліджується лексико-семантична асиметрія як один із ключових об'єктів зіставної лексикології та важливий чинник міжмовної комунікації. Актуальність роботи зумовлена тим, що у процесі перекладу та міжмовного зіставлення лексичних систем перекладач стикається не лише з відсутністю прямих лексичних відповідників, а й передусім із системною асиметрією значень, що відображає різні способи концептуалізації дійсності в мовах і культурах. Лексико-семантична асиметрія розглядається як закономірний результат історичного розвитку мов, їхньої культурної специфіки та когнітивних моделей, притаманних носіям мови. Проаналізовано основні підходи до розуміння лексико-семантичної асиметрії у межах зіставної лексикології та перекладознавства з урахуванням прагматичних і дискурсивних чинників ділового спілкування. Особливу увагу приділено таким джерелам асиметрії, як полісемія, розбіжності в структурі семантичних полів, культурно маркована лексика та конотативні компоненти значення, а також специфіці їх реалізації у корпоративному й інституційному дискурсах. Обґрунтовано положення про те, що навіть за наявності формальної або денотативної відповідності лексичних одиниць повна міжмовна еквівалентність є недосяжною. Показано, що зіставна лексикологія створює теоретичне підґрунтя для системного аналізу лексико-семантичних розбіжностей, даючи змогу розглядати їх не як поодинокі перекладацькі труднощі, а як структурні характеристики мов. Зроблено висновок, що результати зіставно-лексикологічного аналізу мають велике значення для формування перекладацьких стратегій і підвищення ефективності міжкультурної та ділової комунікації.

Ключові слова: зіставна лексикологія, лексико-семантична асиметрія, міжмовне зіставлення, переклад, ділове спілкування, прагматична еквівалентність.

Gudkova Nataliia. Lexico-Semantic Asymmetry as an Object of Contrastive Lexicology (Evidence from Business Discourse)

The article examines lexico-semantic asymmetry as a key object of contrastive lexicology and an important factor in interlingual communication. The relevance of the study is determined by the fact that in the process of translation and contrastive analysis of lexical systems, the translator encounters not only the absence of direct lexical equivalents, but primarily systemic asymmetries of meaning reflecting different ways of conceptualising reality in languages and cultures. Lexico-semantic asymmetry is interpreted as a regular result of the historical development of languages, their cultural specificity, and the cognitive models inherent in speech communities. The study analyses major approaches to lexico-semantic asymmetry within contrastive lexicology and translation studies with particular attention to pragmatic and discourse-related factors in business communication. Special emphasis is placed on the main sources of asymmetry, including polysemy, differences in the structure of semantic fields, culturally marked vocabulary, and connotative components of meaning, as well as their realisation in corporate and institutional discourse. It is argued that even in cases of formal or denotative correspondence between lexical units, full interlingual equivalence remains unattainable. The article demonstrates that contrastive lexicology provides a theoretical framework for the systematic analysis of lexico-semantic divergences, allowing them to be treated not as isolated translation difficulties but as structural characteristics of languages. It is concluded that the results of contrastive lexical analysis are significant for the development of translation strategies and for enhancing the effectiveness of intercultural and business communication.

Key words: contrastive lexicology, lexico-semantic asymmetry, interlingual comparison, translation, business communication, pragmatic equivalence.

© Гудкова Н. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Вступ. Сучасні мовознавчі дослідження дедалі активніше звертаються до проблем міжмовної взаємодії, у центрі яких перебуває питання співвідношення лексичних систем різних мов. Така увага зумовлена не лише процесами глобалізації, а й розширенням сфер міжкультурного та професійного спілкування, у яких мова виступає ключовим інструментом координації дій, ухвалення рішень і досягнення порозуміння. Особливого значення у цьому контексті набуває зіставна лексикологія, оскільки саме на лексичному рівні найвиразніше проявляються культурні, когнітивні та комунікативні відмінності мов [1, с. 16; 2, с. 10]. Лексичні одиниці безпосередньо пов'язані з досвідом мовної спільноти, її ціннісними орієнтирами та типовими моделями соціальної взаємодії, що особливо помітно в умовах ділового спілкування.

Лексика на відміну від інших рівнів мовної системи безпосередньо відображає національно специфічні способи концептуалізації дійсності, закріплюючи у значеннях слів уявлення про соціальні ролі, ієрархії, норми поведінки та комунікативні стратегії. Саме тому лексичний рівень виявляється найбільш чутливим до міжмовних розбіжностей, а його зіставлення супроводжується труднощами, пов'язаними з неповною відповідністю значень, прагматичних відтінків і стилістичних характеристик. У сфері ділового спілкування ці розбіжності набувають особливої ваги, оскільки неточний вибір лексеми може призвести до порушення комунікативної рівноваги або неправильного тлумачення намірів співрозмовників.

Аналіз останніх досліджень засвідчує, що у працях О.О. Селіванової лексична система мови розглядається як динамічне утворення, сформоване під впливом когнітивних моделей та культурного досвіду мовної спільноти, що визначає варіативність значень і способів їх вербалізації [1, с. 17]. Це означає, що значення лексичних одиниць не є фіксованими, а актуалізуються залежно від контексту, ситуації спілкування та комунікативної мети. Р.П. Зорівчак, зі свого боку, наголошує на закономірності міжмовної невідповідності лексичних одиниць, підкреслюючи, що така невідповідність є не винятком, а типовою характеристикою перекладу [2, с. 11]. Саме у цьому аспекті постає проблема лексико-семантичної асиметрії, яка виявляється у розбіжностях обсягу значення, структури

семантичних компонентів і конотативному наповненні слів різних мов.

У західному перекладознавстві лексико-семантична асиметрія послідовно осмислюється в межах теорій міжмовної еквівалентності. Дж. Кетфорд обґрунтовує принципову неможливість повної еквівалентності, указуючи на системну зумовленість значення мовних одиниць та їх залежність від мовної структури загалом [3, с. 49]. П. Ньюмарк і М. Бейкер також підкреслюють, що переклад завжди передбачає вибір між частково відповідними одиницями, а семантичні зсуви є неминучими навіть у разі формальної відповідності [5, с. 31; 4, с. 19]. У діловому спілкуванні це проявляється, зокрема, у виборі лексем, які мають різний рівень формальності або різні прагматичні конотації у мовах – учасницях комунікації.

В українській лінгвістиці питання зіставної лексикології та перекладної еквівалентності активно розробляються у працях, присвячених теорії перекладу, семантиці та міжкультурній комунікації [6, с. 42; 7, с. 27]. Водночас лексико-семантична асиметрія здебільшого розглядається як побічний ефект перекладацької діяльності, а не як самостійний об'єкт зіставної лексикології. Це зумовлює актуальність комплексного аналізу її джерел та функціонального значення, зокрема в умовах сучасного ділового спілкування, яке вимагає високого рівня лексичної точності та прагматичної адекватності.

Мета статті – теоретичне обґрунтування лексико-семантичної асиметрії як самостійного об'єкта зіставної лексикології та з'ясування її ролі у формуванні перекладацьких стратегій. Основна увага зосереджується на аналізі полісемії, семантичних полів і культурно маркованої лексики як ключових чинників міжмовної асиметрії на матеріалі української, англійської та німецької мов.

Результати. У межах зіставної лексикології лексичне значення розглядається як багатовимірне утворення, що включає денотативний, сигніфікативний і конотативний компоненти [1, с. 212]. Денотативний компонент відображає предметно-логічний зміст слова, сигніфікативний пов'язаний з узагальненим поняттям, тоді як конотативний охоплює емоційні, оцінні та стилістичні нашарування. Співвідношення цих компонентів у структурі значення не є універсальним і залежить від особливостей мовної системи та комунікативної практики. Саме

ця багатозначність значення зумовлює появу лексико-семантичної асиметрії між мовами, оскільки кожна з них по-своєму структурує семантичний простір і встановлює власні межі між значеннєвими компонентами.

За спостереженнями Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, міжмовні розбіжності виникають не лише на рівні окремих лексем, а й на рівні способів категоризації дійсності, що відображається у відмінностях семантичних полів і типових контекстів уживання слів [9, с. 33]. Унаслідок цього навіть за наявності формальної або денотативної відповідності лексичних одиниць повна міжмовна еквівалентність залишається недосяжною, особливо в умовах ділового спілкування, де значення слова тісно пов'язане з прагматичною метою висловлення та соціальними ролями комунікантів.

Одним із ключових джерел лексико-семантичної асиметрії є *полісемія*. Багатозначні слова в різних мовах рідко мають ідентичну структуру значень, що ускладнює встановлення стабільних міжмовних відповідників. Як зазначає М. Бейкер, перекладачеві необхідно визначити актуалізований у контексті семантичний варіант і співвіднести його з можливими відповідниками в мові перекладу, що часто супроводжується семантичними зсувами [4, с. 20]. У сфері ділового спілкування це проявляється особливо виразно, оскільки одне й те саме слово може реалізувати різні значення залежно від ситуації комунікації та інституційного контексту.

Так, англійське слово *management* у корпоративному дискурсі може позначати як керівний склад організації (*senior management*), так і процес управління (*project management*) або ж професійну галузь загалом. В українській мові ці значення, як правило, розмежовуються лексемами *керівництво*, *управління* та *менеджмент*, тоді як у німецькій мові відповідні значення передаються словами *Leitung*, *Führung* і *Management*. Така асиметрія структури полісемії зумовлює необхідність контекстуального аналізу та унеможлиблює механічний добір відповідників у перекладі ділових текстів.

Не менш важливу роль у формуванні лексико-семантичної асиметрії відіграють *семантичні поля*, які по-різному організовані в різних мовах. А. Нойберт пов'язує ці розбіжності з культурними та когнітивними пріоритетами мовних спільнот, що зумовлює нерівномірне членування дійсності [8, с. 59]. У діловому спілкуванні це проявляється,

зокрема, у способах вербалізації організаційних структур, процесів ухвалення рішень та форм взаємодії між учасниками комунікації.

Показовим є зіставлення лексем, що позначають організаційні одиниці. У німецькій мові семантичне поле організації діяльності репрезентоване лексемами *Unternehmen*, *Betrieb*, *Firma*, кожна з яких має чіткі семантичні та стилістичні обмеження. В українській мові ці поняття часто узагальнюються лексемою *підприємство*, тоді як в англійській мові функціонують *company*, *enterprise* та *business*, які відрізняються за сферою уживання та прагматичними конотаціями. Така нерівномірність семантичних полів ускладнює міжмовне зіставлення і вимагає урахування комунікативної ситуації.

Особливо виразно лексико-семантична асиметрія проявляється у сфері *культурно маркованої лексики* та *конотативних значень*. Р.П. Зорівчак наголошує, що лексеми, тісно пов'язані з національними традиціями, соціальними інститутами та корпоративною культурою, часто не мають прямих відповідників і потребують спеціальних перекладацьких рішень [2, с. 89]. У діловому спілкуванні такі лексеми можуть виконувати не лише номінативну, а й соціально-регулятивну функцію, задаючи тон комунікації та визначаючи рівень формальності.

Окрім полісемії, семантичних полів і культурної маркованості, важливим чинником лексико-семантичної асиметрії є *прагматичний та дискурсивний аспекти* вживання лексичних одиниць у конкретному дискурсі. У діловому спілкуванні значення слова часто формується не лише його словниковим змістом, а й комунікативним наміром мовця, соціальним статусом учасників комунікації та інституційними нормами.

Так, англійська лексема *issue* у корпоративному контексті може використовуватися як нейтральний заміник слова *problem* із метою пом'якшення висловлення. В українській мові відповідником може бути *питання*, яке також має ширше й менш негативно забарвлене значення, тоді як у німецькій мові для подібної функції часто використовується слово *Thema*. Формальна денотативна відповідність у такому разі поступається прагматичній еквівалентності, що зумовлює асиметрію на рівні комунікативної функції.

Зіставна лексикологія дає змогу систематизувати зазначені розбіжності та розгля-

дати їх не як поодинокі труднощі перекладу, а як закономірні прояви міжмовної асиметрії. На думку Л.М. Черноватого, усвідомлення системного характеру таких розбіжностей сприяє обґрунтованому вибору перекладацьких стратегій, зокрема описового перекладу, функціональної заміни чи адаптації, що є особливо важливим у сфері професійної та ділової комунікації [7, с. 143].

Висновки. Лексико-семантична асиметрія є фундаментальним об'єктом зіставної лексикології, що відображає системні відмінності між мовами та культурами й зумовлює обмеження міжмовної еквівалентності. Проведений аналіз засвідчує, що джерела цієї асиметрії мають комплексний характер і пов'язані з полісемією, особливостями організації семантичних полів, а також культурно й прагматично зумовленими компонентами значення.

Усвідомлення системності лексико-семантичної асиметрії дає змогу глибше зрозуміти

природу лексичного значення та межі перекладацької еквівалентності, а також уникнути редуціоністського підходу до перекладу як механічного добору відповідників. Зіставна лексикологія у цьому контексті постає як ефективний інструмент теоретичного осмислення міжмовних розбіжностей і створює підґрунтя для розроблення обґрунтованих перекладацьких стратегій.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для підвищення якості перекладу у сфері ділового спілкування, де точність, прагматична адекватність і культурна коректність передачі значення мають вирішальне значення.

Перспектива подальших наукових розвідок убачається у поглибленому аналізі лексико-семантичної асиметрії на матеріалі української, англійської та німецької мов із залученням когнітивних і культурологічних підходів.

Література:

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2010. 712 с.
2. Зорівчак Р.П. Міжмовні лексичні відповідники і переклад. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 236 с.
3. Catford J.C. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. London : Oxford University Press, 1965. 103 p.
4. Baker M. In *Other Words: A Coursebook on Translation*. 3rd ed. London ; New York : Routledge, 2018. 360 p.
5. Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2015. 608 с.
7. Черноватий Л.М. Основи теорії перекладу. Вінниця : Нова книга, 2013. 352 с.
8. Neubert A. *Translation as Text*. Kent, Ohio : Kent State University Press, 1992. 192 p.
9. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction*. Paris : Didier, 1995. 331 p.

References:

1. Selivanova, O.O. (2010). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy* [Modern linguistics: Trends and issues]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].
2. Zorivchak, R.P. (2001). *Mizhmovni leksychni vidpovidnyky i pereklad* [Interlingual lexical equivalents and translation]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv Publishing House. [in Ukrainian].
3. Catford, J.C. (1965). *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press.
4. Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). London & New York: Routledge.
5. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
6. Karaban, V.I. (2015). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury* [Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
7. Chernovatyi, L.M. (2013). *Osnovy teorii perekladu* [Fundamentals of translation theory]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
8. Neubert, A. (1992). *Translation as text*. Kent, OH: Kent State University Press.
9. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction* [Comparative stylistics of French and English: A method of translation]. Paris: Didier.

Дата першого надходження статті до видання: 02.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.04.2026